

**Vizita lui Barack Obama în Arabia Saudită și Egipt:
3-4 iunie 2009
Laura Sitaru**

„Care sunt riscurile pe care președintele Obama și le asumă prin vizita sa în Arabia Saudită și Egipt?” este întrebarea cu care ziarul francez *Le Monde* își încheie interviul cu Olivier Roy, specialist în islam. *Să pară lumii arabe și islamice veleitar și excesiv de retoric, să aibă un discurs prea frumos ca să fie adevărat și care să nu fie urmat de schimbări de fond. Magia cuvântului se poate dovedi contraproductivă. Tot astfel, un discurs prea sec și excesiv de tehnic va dezamăgi. Echilibrul între cuvânt și faptă pare, deci, să fie miza acestui turneu*¹.

Vizita lui Barack Obama în cele două țări din Orientul Mijlociu a fost, probabil, unul dintre cele mai așteptate momente, atât în lumea islamică, cât și în mediile politice din Israel și din restul comunității internaționale. Nu mai reprezintă nicio surpriză pentru nimeni faptul că administrația Obama duce o politică sensibil diferită în Orientul arab și musulman, în comparație cu liniile urmate de predecesorul său la Casa Albă, George W. Bush. Cel mai semnificativ lucru care s-a întâmplat și care a precedat vizita în Arabia Saudită și Egipt, pregătind întrucâtva terenul pentru aceasta, a fost reprezentat de declarațiile ferme ale președintelui american în favoarea opririi implantărilor coloniale evreiești în Cisiordania, poziție răspicat enunțată în decursul întâlnirilor de la Washington cu primul ministru israelian Benjamin Netanyahu de luna trecută. Punerea în discuție de către guvernul israelian de dreapta a deja convenitei soluții a „celor două state”, unul israelian și celălalt palestinian în zona Orientului Mijlociu, reprezintă un punct important de dezacord între administrațiile americană și israeliană actuale. Obiectivele sau prioritățile de politică externă ale guvernului Netanyahu au ca primă preocupare Iranul nuclear și pericolul reprezentat de acesta pentru siguranța și chiar existența statului evreu, și abia pe un loc secundar problema

¹ Cf. *Le Monde* (ediția electronică), din 4 iunie 2009

palestiniană. În timp ce, pentru administrația Obama, rezolvarea conflictului israeliano-palestinian, prin aplicarea soluției „celor două state”, pare să fie prioritatea momentului în zona restrânsă a Orientului Mijlociu.

Disponibilitatea de negociere arătată de administrația Obama față de regimul de la Teheran, dar și cel de la Damasc, a descumpănit într-o măsură semnificativă Tel Avivul, care se vede dintr-o dată condiționat în acordarea unui sprijin care obișnuia să fie total în timpul președintelui George W. Bush. Însărcinarea lui George Mitchell cu misiunea de trimis special al președintelui Obama în Orientul Mijlociu a reprezentat în sine o schimbare de tonalitate față de țările și regimurile din regiune, accentul punându-se pe negociere și discuții directe într-o serie de probleme spinoase, cea mai serioasă fiind posibila înarmare nucleară a Iranului. De asemenea, o schimbare s-a produs și în atitudinea față de gruparea Hamas care domină în Gaza: astfel, dacă Congresul continuă să includă această grupare pe lista organizațiilor teroriste, executivul american a făcut cunoscut faptul că, în cazul formării unui guvern palestinian de unitate națională care va cuprinde și membrii Hamas, Statele Unite vor continua să acorde ajutor².

Barack Obama a încercat de la începutul mandatului său să traseze o linie clară de demarcație față de administrația Bush, atât în chestiunea arabă, cât și în relațiile cu Israelul. Obama pare să fi pus capăt sprijinului necondiționat pentru statul evreu, situație care i-a fost întrucâtva înlesnită și de constituirea unui guvern de dreapta la Tel Aviv, care a repus în discuție soluția celor două state³. În Israel, opinia publică a resimțit puternic schimbarea de la Washington, iar declarațiile președintelui american care au precedat vizita din 3-4 iunie la Riyad și Cairo, în care Barack Obama vorbea despre Statele Unite ca despre *one of the largest Muslim countries in the world*⁴, i-au intrigat pe analiștii israelieni. Aceștia și-au amintit și de discursul de investiție al președintelui american în care islamul este enumerat imediat după creștinism, într-o ordine a comunităților religioase din Statele Unite. Preferință nejustificată, din punctul de vedere al analiștilor israelieni, dacă ar fi luat în seamă numărul efectiv de musulmani din Statele Unite, care nu depășește trei milioane, dar mai ales contribuția relativ neînsemnată a islamului la clădirea națiunii americane. Toate, desigur,

² Cf. *Le figaro* (ediția electronică), din 4 iunie 2009

³ E de părere și cercetătorul Olivier Roy în interviul mai sus citat.

⁴ Cf. *Jerusalem Post* (ediția electronică), din 3 iunie 2009, *Analysis: Arabs expect an Obama apology*

contrastând negativ cu aportul comunității evreiești din Statele Unite la civilizația americană de-acum și din trecut⁵.

Purtătorul de cuvânt al președintelui american, Robert Gibbs, a precizat, înainte de turneul în cele două țări din Orientul Mijlociu, că un discurs nu va fi suficient și că nu există o *poțiune magică americană* care va rezolva pe loc probleme regiunii; în timp ce expertul american Samuel Miller, citat de *Le Figaro*, a remarcat ca pozitivă răbdarea președintelui Obama, căci în *Orientul Mijlociu, lucrurile sunt pe termen lung și foarte lung*⁶. Acestea ar fi auspiciile generale sub care s-a desfășurat vizita lui Barack Obama la Riyad și Cairo, în 3 și, respectiv, 4 iunie 2009.

Preocuparea lumii arabe pentru discursul pe care Barack Obama urma să-l susțină la Cairo a atins cote înalte de interes. Cinci personalități arabe de renume au adresat o scrisoare deschisă președintelui american, al cărei text a fost publicat de ziarul *Aș-Şarq al-Awsat* (Orientul Mijlociu)⁷, îndemnând la o politică conștientă, de concesi și înțelege, în vederea realizării scopului mult dorit în Orientul Mijlociu: pacea. Au semnat această scrisoare deschisă egipteanul Esmat Abdel Meguid, fostul secretar general al Ligii Statelor Arabe (1991-2001), Alī Māhir As-Sa'īd, adjunctul ministrului de externe egiptean și fost ambasador al Egiptului în Franța, profesorul Ghassan Salamé, fost ministru libanez al culturii și actualmente consilier al secretarului general ONU, Layla Sharaf, fost ministru iordanian al culturii și Fayz At-Tarawāna, fost prim ministru al Regatului Hashemit.

Deși atenția tuturor a fost monopolizată de discursul care urma să fie rostit de președintele Obama în *aula magna* a Universității din Cairo, componenta saudită a turneului președintelui american a fost cel puțin tot atât de importantă. Arabia Saudită este un aliat prea important pentru a putea fi ocolit sau marginalizat de Washington, situație statuată încă de pe vremea administrației Franklin D. Roosevelt⁸. Riyadul este un aliat de bază pentru bunul mers al planurilor Washingtonului legate de regiunea Orientului Mijlociu: astfel, pe agenda discuțiilor dintre Obama și regele Abdallah s-au aflat o serie de aspecte care preocupă în egală măsură cele două țări, dar și cerințe și așteptări de-o parte și de cealaltă. Regele Abdallah s-a arătat îngrijorat de capacitățile

⁵ Ibidem

⁶ Cf. *Le Figaro* (ediția delectronică) din 4 iunie 2009, *Obama au Moyen-Orient pour relancer l'espoir de paix*

⁷ În ediția electronică în limba arabă din 1 iunie 2009

⁸ Este vorba despre întâlnirea istorică dintre președintele american Franklin D. Roosevelt și regele Abdulaziz, fondatorul Arabiei Saudite, din 14 februarie 1945

nucleare ale Iranului, lăsând să se înțeleagă o mai veche și obsedantă⁹ preocupare a sa față de extinderea influenței iraniene šiite în zonă. Preocupările sale includ și guvernul šiit de la Bagdad, în egală măsură, precum și potențialul politic al Hezbollah-ului libanez, dar și îngrijorări mai generale legate de comunitățile šiite din regiunea Golfului, inclusiv din Arabia Saudită și care ar putea să se transforme *à la rigueur* într-o masă de manevră în favoarea Teheranului.

Președintele Obama, la rândul său, așteaptă de la partenerul saudit o implicare în a convinge statele din Golf să permită funcționarea pe teritoriul lor de reprezentanțe economice israeliene, precum și o participare activă în cadrul inițiativei de pace arabe pentru Orientul Mijlociu. Cei o sută de deținuți yemeniți de la Guantanamo și încercarea lui Obama de a atrage sprijin saudit în această delicată problemă au fost un alt punct important în discuțiile bilaterale. După catastrofa reprezentată de regimul Bush pentru relațiile Statelor Unite cu lumea arabă, în particular, și cea islamică, în general, saudiții așteaptă fapte concrete: dacă Barack Obama va obține de la israelieni promisiunea de încetare a procesului de extindere a coloniilor în Cisiordania, atunci saudiții vor acționa la rândul lor, apreciază un diplomat egiptean¹⁰.

Vizita la Cairo și faimosul discurs, unanim așteptat, au fost precedate de discuții aprinse și de atitudini care au polarizat societatea egipteană. Teama exprimată de mediile de analiză internaționale referitoare la o recreditare a regimului Mubarak în defavoarea democrației și a libertăților civile, prin alegerea Egiptului pentru acest pas memorabil făcut de un președinte american, s-a făcut auzită și la Cairo. Forțele de opoziție au cântărit cu multă seriozitate invitația de a face parte din audiența selectată cu grijă la discursul lui Barack Obama.

Este semnificativ să amintim că lista de invitați a fost stabilită de comun acord între Cairo și Washington. În afară de îndelung discutatele invitații adresate ambasadorului israelian în Egipt, precum și șefului reprezentanței diplomatice a Iranului la Cairo¹¹, printre invitații egipteni s-au numărat lideri ai partidelor de opoziție, precum Ayman Nūr, fostul lider al partidului *al-Ghad*, de curând eliberat din

⁹ Calificativul îi aparține lui Laure Mandeville, trimisul special al ziarului *Le Figaro* la Riyad, în ediția electronică din 3 iunie 2009

¹⁰ Citat de ziarul *Al-Ahram*, cotidianul guvernamental egiptean, în preziua vizitei lui Barack Obama la Cairo (ediția electronică, în limba arabă, din 3 iunie 2009)

¹¹ Invitație calificată de Teheran ca o dovadă a îmbunătățirii relației egipteano-iraniene, mai degrabă decât o concesie făcută de administrația americană; cf. interviul acordat de șeful reprezentanței diplomatice iraniene la Cairo, Husayn Rajabi, ziarului *Aș-Šarq al-Awsat* (Orientul Mijlociu), în ediția electronică din 4 iunie 2009

din închisoare, și datorită intervenției americane, se pare, precum și membrii *Fraților Musulmani* și ai mișcării *Kefāya*. Liderul mișcării *Kefāya*, Abdel-Halīm Qindīl, a declarat pentru ziarul *Aš-Šarq al-Awsat*¹² (Orientul Mijlociu) că membrii mișcării vor boicota discursul lui Obama care face, prin prezența sa la Cairo, o nouă concesie regimului totalitar al președintelui Husnī Mubārak. *Frații Musulmani*, în schimb, au optat pentru prezența la discursul președintelui american, ca și alte forțe politice egiptene, exprimându-și speranța¹³ în existența unei presiuni tăcute, dar ferme, a administrației americane asupra regimului Mubārak, care ca impune acestuia un plus de democratizare.

Discursul de la Cairo al președintelui Obama a durat 55 de minute. Dacă am încerca o analiză de discurs, incluzând aici și tehnicile discursive de *captatio benevolentiae*, am spune că discursul¹⁴ lui Obama a dovedit o bună cunoaștere a tuturor metodelor oratorice. Desele referiri la textul coranic, primite cu aplauze de către audiență, precum și insistența asupra adevăratului islam, tolerant și deschis dialogului, și a civilizației islamice și a contribuției acesteia la cultura umanității au avut darul de a atrage audiența într-o necondiționată simpatie, construind astfel, cu grijă, cadrul pentru a introduce teme extrem de sensibile pentru lumea arabă și islamică deopotrivă. Discursul a fost bine împărțit ca pondere a importanței de care s-au bucurat temele abordate, cele șapte puncte reușind să acopere majoritatea problemelor care se aștepta a fi discutate. Credem că a existat o ordonare a temelor abordate în funcție de importanța pe care administrația americană le-o acordă în momentul de față sau de gradul de implicare în respectivele dosare-problemă. Astfel, nominalizarea Afghanistanului ca prim subiect despre care președintele american a dorit să vorbească reflectă, credem, gradul de implicare al Statelor Unite în complicata problemă afghană. Acțiunile al-Qā'ida au fost din nou incriminate de Barack Obama, care și-a susținut atacul discursiv cu un verset din Coran ce spune că aceia careucid oameni nevinovați,ucid de fapt întreaga umanitate. A subliniat, în context, că America nu este în război cu islamului, ci cu acele formațiuni extremiste care acționează în numele islamului. Dosarul irakian a ocupat punctul doi între problemele abordate de Obama, iar accentuarea preferinței pentru diplomație s-a voit puternic contrastantă cu acțiunile armate conduse de predecesorul său la Casa Albă. Anunțul despre închiderea închisorii de la Guantanamo

¹² Ibidem

¹³ Opinii citate de *al-Jazīra*, în ediția sa electronică din 4 iunie 2009.

¹⁴ În forma dată publicității pe site-ul Casei Albe www.whitehouse.gov

a fost întâmpinat cu ropote de aplauze, ca și deja anunțata retragere din Irak, planificată pentru 2012.

Partea cea mai așteptată a discursului, cel puțin în mediile politice din Orientul Mijlociu - arabe și israeliene în egală măsură - a fost reprezentată de punctul trei din discursul lui Barack Obama: problema palestiniană și relația Statelor Unite cu Israelul. Accentul pus pe caracterul solid și indiscutabil al relației dintre SUA și Israel și-a găsit contraponderea în compătimirea suferințelor palestinienilor, musulmani și creștini, precum și în afirmarea clară a faptului că Washingtonul nu recunoaște legitimitatea extinderii procesului de colonizare în Cisiordania. Dacă palestinienii au dreptul la un stat al lor, subliniere mult așteptată în discursul lui Barack Obama, respingerea violențelor în atingerea acestui scop este tot atât de ferm exprimată. Hamas are un rol și, mai ales, o responsabilitate în realizarea speranțelor poporului palestinian, însă violența nu este o cale pentru atingerea acestor obiective, a ținut să precizeze președintele Obama. Statele arabe sunt invitate să se implice în procesul de pace din Orientul Mijlociu și li se amintește că inițiativa arabă de pace e doar un început. Promisiunea de abordare sinceră a acestui dosar - *America will align our policies with those who pursue peace, and we will say in public what we say in private to Israelis and Palestinians and Arabs* a - încercat să confere încredere și celor mai sceptici dintre auditori.

În afara dosarului nuclear iranian, care nu s-a constituit într-un punct separat în discursul președintelui american și nici nu a adus noutăți semnificative¹⁵ față de discursul deja cunoscut al administrației americanr în această chestiune, democrația și libertățile au stârnit cel mai viu interes din partea auditorilor. Remarcile lui Barack Obama au fost prudente și s-au ferit să critice vreun sistem politic din lumea arabă și islamică, s-a limitat în a spune că niciun stat nu poate impune altuia un sistem de guvernare și a mai atras atenția asupra falșilor susținători ai democrației care, odată

¹⁵ Poate doar prin acest paragraf: *And any nation -- including Iran -- should have the right to access peaceful nuclear power if it complies with its responsibilities under the nuclear Non-Proliferation Treaty. That commitment is at the core of the treaty, and it must be kept for all who fully abide by it. And I'm hopeful that all countries in the region can share in this goal* cf. www.whitehouse.gov, în care sintagma *"all countries in the region"* include și Israelul, ceea ce ar reprezenta o atitudine complet nouă a Washingtonului față de arsenalul nuclear israelian, invocat în sprijinul asigurării securității naționale.

ajunși la putere cu ajutorul și în numele valorilor democratice, basculează foarte repede înspre regimuri totalitare. Mulți au înțeles că a fost o referire la forțele politice de inspirație religioasă, poate chiar la *Frații Musulmani* din Egipt sau la alte organizații asemănătoare. Criticile la adresa regimului Mubārak nu s-au făcut auzite, deși președintele Obama a accentuat necesitatea libertăților civile și religioase și a menționat explicit minoritatea creștinilor copti egipteni, ceea ce se poate interpreta ca o atenționare făcută regimului Mubārak.

Drepturile femeii, o temă oarecum surprinzătoare, deoarece tratată separat de subiectul democrației și cel al libertăților civile și religioase, este, din acest motiv, extrem de importantă. Deși se adresa unei audiențe în majoritate egiptene, Egiptul fiind o țară care a făcut progrese în domeniul drepturilor femeii, discursul viza mai degrabă monarhiile conservatoare din Golf, în care această temă este încă greu de abordat, aflându-se la început, un început timid, de altfel. Promisiunile de asistență pentru dezvoltare economică au încheiat discursul președintelui Obama, structurat în șapte puncte, iar termeni precum “parteneriat” și “colaborare” cu lumea islamică au fost meniți să șteargă, fie și parțial, neîncrederea¹⁶ care s-a acumulat vreme de mulți ani în relațiile dintre cele două spații.

Reacții rezervate în lumea islamică

Discursul lui Obama nu aduce nimic nou la nivel de conținut, în afara atitudinii clar exprimate față de implantările coloniale evreiești în Cisiordania, e de părere analistul palestinian Hānī al-Misrī¹⁷. Avem nevoie de o presiune arabă care să echilibreze situația față de lobby-ul sionist de la Washington, pentru că este lipsit de sens ca arabii și palestinienii să vorbească despre pace, în timp ce Israelul se pregătește de război, consideră Hānī al-Misrī. Obama a ocolit subiecte de extremă importanță pentru palestinieni, nu a explicat cum crede că va fi posibilă oprirea colonizărilor evreiești, după cum nu a abordat nici chestiunea granițelor viitorului stat palestinian sau spinoasa problemă a refugiaților, cred majoritatea analiștilor palestinieni¹⁸.

¹⁶ *There's so much fear, so much mistrust that has built up over the years*, cf. www.whitehouse.gov

¹⁷ Citat de *al-Jazīra* care face o analiză a reacțiilor mediilor palestiniene la discursul președintelui american de la Cairo, din 4 iunie 2009, în ediția din 5 iunie 2009

¹⁸ Intervieuați de *al-Jazīra* în ediția sa electronică din 5 iunie 2009

Trebuie menționat că nu au existat reacții în întregime negative în lumea islamică la discursul lui Obama, dacă excludem poziția organizației Al-Qā'ida, nici măcar în comunicatele Hamasului și Hezbollahului. De la scepticul *discursul trebuie judecat după conținut, nu după formă; discurs foarte sentimental, însă plin de contradicții și în mare nevoie de politici practice și clare*¹⁹ al Hamasului, până la *discursul este constructiv, însă lipsit de conținut și fără schimbări semnificative, poate cu excepția celor de discurs;*²⁰ al Hezbollahului, reacțiile au fost rezervate. Poate mai multă speranță trădează luarea de poziție a președinției palestiniene: *Israelul ar trebui să ia în serios discursul lui Obama, mai ales afirmațiile sale legate de oprirea colonizării și crearea unui stat palestinian sau declarațiile lui Amr Mūsā, șeful Ligii Statelor Arabe, care apreciază abordarea nouă a relațiilor cu lumea arabă, și mai ales a chestiunii palestiniene*²¹.

Fapte și nu vorbe, pare să fie și mesajul Teheranului: *schimbarea despre care vorbește administrația americană nu se face prin discursuri și sloganuri, ci printr-o schimbare radicală și reală a politicilor sale față de musulmani*, afirmă ayyatolahul Alī Khamenei²². Cairo și Ammanul au calificat, la rândul lor, discursul ca fiind istoric și de o profunzime care trebuie atent analizată.

Să nu ne facem un dușman din Obama, titrează cotidianul israelian Haaretz²³, care remarcă faptul că Barack Obama, cu excepția câtorva nuanțe, nu a avut un discurs diferit de cel al predecesorului său. *Bush a spus de nenumărate ori aceleași lucruri, numai că nu rostite de la Cairo, iar soluția celor două state nu a inventat-o Obama*²⁴. Este stupid și lipsit de fundament să credem că Obama este dușmanul evreilor și al statului Israel, crede editorialistul lui Haaretz, iar dezacordurile dintre el și Tel Aviv se datorează mai degrabă politicii actualului guvern, atenționează acesta. Multe opinii și analize în Israel merg, de altfel, în sprijinul acestei idei care sugerează că formarea unui guvern de dreapta care să conducă statul evreu a avut un impact negativ asupra procesului de pace cu palestinienii, și, implicit, asupra relației cu Statele Unite.

¹⁹ Al-Jazīra, din 5 iunie 2009

²⁰ Ibidem

²¹ Al-Jazīra, 5 iunie 2009

²² Citat, de asemenea de Al-Jazīra, 5 iunie 2009

²³ Haaretz, ediția electronică din 7 iunie 2009

²⁴ Yehuda Ben Meir, *Don't turn Obama into an enemy*, Haaretz, ediția electronică din 7 iunie 2009

De la Washington a venit reacția de dezabrobare a republicanilor, care au văzut în discursul lui Barack Obama semnele slăbiciunii Statelor Unite, obligată să facă compromisuri cu lumea islamică.